

Mit tudtak a japánok Magyarországról?

Magyarország-kép az első világháború előtti Japánban

A Japánnal kapcsolatos magyar művek nagy számához képest a 19. század második felétől a 20. század elejéig tartó időszakban kevés japán mű foglalkozik Magyarországgal. Ennek hátterében az állhat, hogy a japánok modernizációs modellként főként Nyugat-Európát és az Amerikai Egyesült Államokat vették alapul, így a kelet-közép-európai térség nem került érdeklődésük körébe.

Egy nagykövet feljegyzései, 1873

Kume Kunitake az Ivakura-delegáció tagjaként bejárta Európát, illetve

Amerikát. Tapasztalatait az „Egy rendkívüli és meghatalmazott nagykövet amerikai és európai tapasztalatainak feljegyzései” című művében dokumentálta. A delegáció 1873. június 3-tól 18-ig tartózkodott az Osztrák–Magyar Monarchiában.

Kume az akkori Ausztria–Magyarországot kritikusan látta. Az 1866-os porosz–osztrák háború elvesztése után kettős monarchiává alakult országgal kapcsolatban rámutat, hogy „ugyan lefektették az alkotmányos jogokat, de ha a korabeli Monarchiát összehasonlítjuk a nyugat-európai országokkal, akkor nem lehet tagadni azt az érzést,

hogy mintegy negyven év lemaradást érzékelhetünk”.

A Monarchia magyarok lakta területére a delegációnak nem sikerült eljutnia, így Kume röviden említi meg a magyarokat művében: „A magyarok eredetileg a mongol népek egyikeként számon tartott hsiungnuk (hunok) leszármazottai. A magyar föld kiterjedése körülbelül megegyezik Japánéval, a népesség pedig annak a fele. Európa keleti szélén terül el, és a magyarok népszokásaikban a többi európai néptől nagyban különböznek. A népviseletük is különleges, s az emberek kinézete vidékies. Nem lehet szó nélkül hagyani a félig-meddig zárt falvak hangulatát. Az emberek által előállított termékek túlnyomó többsége mezőgazdasági jellegű, s ipari termékeikre nézve semmi jelentősebbet nem találunk. A régi rendszer megújíthatósága hét évvel ezelőtt kezdődött, s gyors iramban munkálkodnak a modernizáción. Ez az állapot a jelenlegi japán helyzetre hasonlít.”

Másutt így ír: „[...] mivel a saját országom is a modernizációt sürgeti, számos itt megfigyelt jelenség hasznos le-

Mindennapi élet a 19. század végén

A Meidzsi korszakban kezdődött el a máig tartó óriási méretű japán urbanizációs folyamat. Milliós városok épültek ki, és a már addig is létező különbség a falusi és a városi életforma között tovább nőtt. Míg a városokban egyre jobban terjedt a nyugati életstílus, vidéken ennek alig volt jele, és továbbra is a japán hagyományok határozták meg az ott élők mindennapjait. A nyugatosodás azonban csak a *mindennapi élet külsőségeire* vonatkozott, a családi életet nem érintette.

Rizspalántás. Kézzel színezett albumkép, 1898 körül

Tealevél feldolgozása. Kézzel színezett albumkép, 1898 körül

het.” Továbbá, „a 19. század előtt Európa nagyhatalmai is bizonyára ehhez hasonló képet mutathattak, és annak ellenére, hogy az ő esetükben »kulturális felvilágosodásról [modernizációról]« beszélhetünk, mindez maximum 50-100 évvel ezelőtt kezdődött Európa vezető országaiban. Ha a modernizációban megkésett országok tanulmányozzák a Monarchia magyarlakta területeinek helyzetét, bizonyára leszűrhetnek valami hasznosat.”

A Monarchia magyarlakta területei szerinte a fejlődésben lemaradtak, népének azonban megfelelő azonosságutadata van, s a stagnálásból kiutat keres.

Különleges találkozás szép asszonyokkal, 1885

A Meidzsi korabeli politikai regények legkiválóbb alkotásainak egyike a „Különleges találkozás szép asszonyokkal” (1885–1897). A nyolc kötetből álló terjedelmes politikai regény szerzője Tókai Szansi (1852–1922). Fiatalkorában elutazott Amerikába, s közgazdasági tanulmányokat folytatott. 1885-ben, Japánba való hazatérése után a decemberben megalakult első japán kormány-

ban az agrár- és iparügyi miniszter titkárának posztját töltötte be.

Tókai Szansi, aki a könyv írója és főszereplője is egyben, amerikai tartózkodása alatt a világ különböző tájairól érkezett egykori szabadságharcosokkal folytatott beszélgetések formájában mutatja be egymás után az egyes országok politikai rendszerét és a függetlenségi mozgalmak helyzetét. A regényben többek között a következő országok függetlenségi mozgalmait említi: Kína, India, Egyiptom, Magyarország, Lengyelország, Írország, Spanyolország. Szansin kívül szerepel a történetben a spanyol függetlenségi harcok vezetőjének a lánya, az írországi függetlenségi harcok vezetőjének a lánya, illetve Kossuth lánya. A történetben az európai kis országok játsszák a főszerepet, míg Oroszország, Anglia, illetve más nagyhatalmak az elnyomók mellékszerepében, negatív figuraként jelennek meg.

A nyolcadik fejezetben Kossuth lánya apjának munkásságáról beszél, részletezve az 1848–1849-es szabadságharcot. Szansi maga is „erőfeletti, csodálatos tettként” jellemzi Kossuth

munkásságát, a magyar forradalmat és a függetlenségért folytatott harcot. A műben a magyarsághoz a „gyenge és kis nép”, illetve az „elnyomott nép” fogalmak kapcsolódnak. Szansi dicséri és tiszteli Kossuth erőfeszítéseit, megkönnyezi a magyar patrióták tragédiáját, s velük együtt fennhangon élteti a közös eszmét. A magyarokról vallott nézetében a korabeli japán nép aggodalma is megjelenik. Ez onnan ered, hogy a nagyhatalmak gyarmatosítási törekvései Ázsia felé irányultak, s „megvan rá az esély, hogy a saját országunk [Japán] is áldozatul eshet a gyarmatosításnak”. Az író szerint mindez arra készíti majd a japánokat, hogy a kelet-európai, Monarchián belüli magyarlakta területtel szolidaritást vállaljanak, és összefogjanak a magyarokkal.

Japán azonban a japán–kínai háborúból győztesként került ki, és ahogy elindult a nagyhatalommá válás útján, a gyenge és kis országokkal való szövetség gondolata elillant. Ez a nézőpont a második világháborúig következetesen meghatározta, hogy a japán nép hogyan tekint Kelet-Európára.

A volt szamurájok kiváltságaik megszűnése (1871) után leginkább az állami adminisztrációban helyezkedtek el. Ez a réteg már évszázadok óta nem katonáskodott, és iskolázottsága, műveltsége, adminisztratív tapasztalata révén alkalmasnak bizonyult az új államszervezetet működtető funkciók betöltésére. Másik részük az üzleti életben helyezkedett el vagy értelmiségi pályákon, és voltak az átalakulásnak vesztesei, akik elszegényedtek, földművelők vagy munkások lettek.

A szintén városlakó, az iparosítást megvalósító társadalmi csoport több forrásból alakult ki: gazdag szamurájokból, keres-

kedőkből, parasztgazdákból állt össze a *japán gazdasági elit*, amely szorosan összefonódott a politikai elitel. Életformáját tekintve ez a réteg jóval szerényebben élt, mint a nyugati tőkés, noha vagyona nem volt kisebb. A konfucianus etikának és a japán kollektivisták szellemnek megfelelően a közösség (ez legmagasabb szinten a nemzetet jelentette) boldogulását előbbre valóknak tartották egyéni boldogulásuknál. A vállalatok hasznát újra és újra visszaforgatták a termelésbe, a profitból beruházás lett, ezzel is a gazdasági fejlődést szolgálva. Éppen ezért az ország gazdagodása nem járt gyors, látványos életszín-

Selyemgubók legombolyítása. Kézszínezett albumkép, 1898 körül

Textilműhely. Kézszínezett albumkép, 1898 körül

Siratori műve, 1901–1903

Siratori Kurakicsi 1901-től 1903-ig Európában utazgatott, és Budapesten is eltöltött közel egy évet. „Magyarország történelmének főbb vonulatai” című tanulmányában az eleddig Japánban általános tényként elfogadott kitélt – miszerint „a magyarok a hsziungnu mongol népcsoport leszármazottai” – cáfolta meg, s megismertette a japán nyilvánossággal a magyar nyelv eredetéről vitatkozó akkori magyar álláspontokat, s végül a magyar tudósok által legelfogadottabb tételt is, miszerint a magyar nyelv a finnugor nyelvcsaládhoz tartozik.

Szerinte a magyarok azért voltak képesek megőrizni nyelvük és kultúrájuk ázsiai színezetét, mert felvették a kereszténységet. Kiemeli, hogy Magyarországnak történelme során sokszor meggyűlt a baja az országon belüli pogánylázadásokkal, ennek ellenére a kereszténység földrajzi értelemben vett határmezsgyéjén a hullámtörő szerepét játszotta, és a többi keresztény állammal is hadba szállt. Kutatómunkája révén a japánok a magyarokat mint

„Európában élő [a japánokhoz közeli] ázsiai eredetű nép” fogadták el, és ez az alap később a „turáni” megközelítés felé is megnyitotta az utat. Tanulmányja végén, a Monarchián belüli magyarlakta területről a következőt mondja: „A magyar nép soha nem nyugszik bele a jelenlegi helyzetébe, s azt a gondolatot dédelgeti, hogy amint alkalom adódik, kivívja magának a teljes függetlenséget.”

Makino visszaemlékezései, 1899–1906

Makino Nobuaki 1899-től 1906-ig tartózkodott Bécsben mint japán nagykövet. Feladatul az Oroszországgal kapcsolatos információk gyűjtését kapta. Makinónak tehát azért volt fontos Kelet-Európa, mert az oroszokkal kapcsolatos információszerzés „eszközét” látta benne.

A korabeli nemzetközi politikai helyzetről azt írja: „Az akkori japán álláspontot nézve, ha a Balkán-félszigeten bonyodalom adódott volna, Oroszország nagy valószínűséggel a szláv népcsoport védelmezőjének szerepében lépett volna fel, s ez Japán számá-

ra a lehető legkívánatosabb esemény lett volna.” Tehát a Balkán-félszigettel kapcsolatos információk pontosságára hangsúlyt kellett helyezni, hiszen ha Japán Ázsiában konfrontálódna Oroszországgal, az ellenfél hátában adódó bonyodalom csakis előnyös lehet a japánoknak. A műben más helyütt azt említi, hogy az orosz–japán háború (1904–1905) idején a magyarok mindig hangot adtak a japánokkal kapcsolatos rokonszenvüknek

A Monarchiának szerinte nemzetközi szintén csak szövetséges országok formájában van beleszólási joga a meghatározó eseményekbe. Magyarországot Ausztriához „példátlanul bonyolult kapcsolat köti”, s ezáltal „hozzávetőlegesen egyenlő a két fél a szövetségben”. Úgy véli azonban, hogy a magyarlakta területeket az Auszriától való elszakadási törekvés jellemzi.

Japán Kelet-Európával kapcsolatos nézeteit ekkoriban meghatározta az Oroszországot központba helyező hatalmi politikai gondolkodás. Mindez az első világháborút követően, a politikai térképek átrajzolása után is uralta a japánok gondolkodásmódját.

vonat-emelkedéssel, de az olcsó és jó iparcikkek (ruha, cipő, kerékpár) elérhetővé váltak a népesség többsége számára.

A városokban új társadalmi réteg jelent meg: a *munkásság*. Elsősorban vidékről származtak, a falvak szinte kimeríthetetlen utánpótlását biztosították a városi munkaerőnek. A népszaporulat vidéken volt magasabb, de a belső migrációnak köszönhetően a többlet már a városokban jelent meg. A munkaerő-kínalat alacsonyán tartotta a béreket.

A textiliparban főként fiatal vidéki lányok dolgoztak napi 12 órában, akik munkásszállókon laktak, s keresetüket gyakran

hazaküldték családjuknak. A szintén vidékről származó fiatal férfiak főként a nehéziparban helyezkedtek el.

A *városi kispolgárság* – kiskereskedők, kézművesek, családi kisvállalkozásban vagy a szolgáltatóiparban dolgozók – aránya igen magas volt, és tulajdonképpen a Meidzsi korszak legnagyobb részében Japán ipari termelését a kis, általában családi műhelyek jellemezték.

Életformájukban ők is a hagyományokat követték, öltözködésük, szokásaik, életszínvonaluk, családi életük nem változott a századforduló idejére.

Lampionkészítők. Kézrel színezett albumkép, 1898 körül

Japán fapapucs (geta) javítása. Kézrel színezett albumkép, 1898 körül

Kelet-Európa álma, 1919

Sinobu Dzsunpei 1910-től 1915-ig a bécsi nagykövetségen dolgozott diplomataként. A „Kelet-Európa álma” című kötete 1919-ben jelent meg. Japánban ezt tartják az első tudományos, Kelet-Európával foglalkozó tanulmánynak.

Nem a japán állami érdekeket veszi mércének Kelet-Európa megítélésékor, hanem az ottani államok nemzeti-szerkezetét, vallását, az egyes népek és az állam kapcsolatát. Ezúttal hiányzik az Oroszországgal kapcsolatos nézőpont. Azt tartja, hogy a „nemzet-állam”, az „egy nép – egy nemzet” fogalma Kelet-Európában nem valósítható meg, helyette jobb a nemzetiségek önkormányzatát védő, svájci típusú szövetségi rendszer. Nem azonosul a Balkán-félszigeten kibontakozó függetlenségi mozgalmakkal sem. Mindez az orosz-japán háború után az ázsiai kis országból nagyhatalommá fejlődött Japán azonosságtudatának változását tükrözi. „A tajvani és koreai gyarmatterületekkel kibővült Japán már a nagyhatalmak útját járja. Mivel szerte

a világon az imperialista érdekkiterjesztés politikáját alkalmazzák, nem reális ragaszkodni az olyan elképzelésekhez, mint az »egységes nemzetállam«. Először is, ha a nagyhatalmak közül veszünk bármely országot, homogén államot nem találunk köztük. Ebből az következik, hogy együtt kell élni más nemzet(iség)ekkel. Ha a jelenlegi európai helyzetet megnézzük, ott, ahol svájci típusú önkormányzatok működnek, ahol megértik az egyes népek együttműködésének hasznát – különösen gazdasági hasznát –, nincs nemzetiségi konfliktus. Ellenben az olyan országokban, ahol nincs érdekképviselő, és az államnak a nem domináns nemzetiségekkel szemben asszimilációs törekvései vannak, ott a nemzetiségi konfliktusoknak se vége, se hossza. A balkáni helyzet ez utóbbira jó példa” – írja.

Könyvében a magyarokat már mint a Monarchián belüli nemzetiségekkel szemben asszimilációs politikát folytató, uralkodó nemzetet mutatja be Sinobu: „Mivel eredetileg nem az árja népcsoportozáshoz tartozó ázsiai nép, természete szerint nehezen azonosul más

európai népekkel, következésképp, bár a többi európai néppel egy helyen él, abból a kapcsolatból, hogy kevésszer kért segítséget a környezetétől, természetes módon büszkesége felerősödött, s ennek eredményeképp a magyar nép összetartozása kikristályosodott. S e kikristályosodás megszilárdulásával párhuzamosan tényleges erőre is szert tett a magyarság. És ezért a többi nép között természetesen a legdominánsabb pozícióba kerültek. Mára ez a politikai és társadalmi erő eléggé megerősödött, s a Magyar Királyság tisztviselői, nemesei, egyszóval a felsőbb körökbe tartozó emberek között nem találunk egy nem magyart sem.”

A magyar tehát Sinobu könyvében a többi néppel nem közösködő, tényleges erőt felmutatni képes, domináns nép. A társadalom modernizálódásának szempontjából nézve azonban az író Magyarország akkori helyzetét a régi állapotokban megmaradt változatlanságként, negatívan értékeli.

KONDÓ MASZANORI

Fordította: Gombkötő Katalin

A városok részesei voltak egy nyugatosodó világnak: kő- és téglaházak épültek, volt gázlámpa vagy villanyvilágítás, az utcákon villamosok jártak. Nyugati típusú bankokban, irodákban, üzletekben intézhették dolgaikat a városiak, és nyugati típusú színházba vagy kávéházakba járhattak szórakozni. Telefonon is beszélhettek a kiváltságosabbak, riksákon és kerékpárokon közlekedhettek a kevésbé gazdagok is.

Az utcákon pedig az európai ruhába öltözött férfiak látványa lett az általános – a tradicionális hajviselet nélkül –, akik körében terjedt a cigarettázás és a sörivás szokása. A városok-

ban lakók részesülhettek az új szolgáltatásokból: orvosi ellátás, közoktatás, tömegközlekedés, szórakozás.

A táplálkozási és a lakásvizonyok azonban még nem változtak: a századforduló japánja vidéken és városban egyaránt rizst, zöldségeket és halat fogyasztott, és ugyanolyan papír tolóajtós faházakban lakott, mint évszázadok óta – legfeljebb az ablakokba üveget tettek papír helyett.

F. I.

Kosárárús. Kézrel színezett albuminkép, 1898 körül

Falusi gyerekek. Kézrel színezett albuminkép, 1898 körül

